

ГОГУЛЯ

Марина Петрівна —
кандидат філологічних наук,
науковий співробітник відділу
зарубіжних і слов'янських
літератур Інституту літератури
ім. Т.Г. Шевченка НАН України

ЛАСЛО КРАСНАГОРКАЇ: АПОКАЛІПСИС УЖЕ ТРИВАЄ Нобелівська премія з літератури 2025 року

У 2025 р. нобелівським лауреатом з літератури став угорський письменник Ласло Краснагоркаї (László Krasznahorkai), якого Нобелівський комітет відзначив «за захопливу та далекоглядну творчість, яка посеред апокаліптичного жаху підтверджує силу мистецтва». «Він пише в центральноєвропейській традиції — від Кафки до Томаса Бернгарда — і характеризується абсурдизмом та гротескною надмірністю. Але в його арсеналі є й інша зброя — він охоче звертається до Сходу, обираючи більш споглядальний, ретельно вивірений тон. У результаті маємо низку творів, натхнених глибокими враженнями, залишеними його подорожами до Китаю та Японії», — йдеться на сайті Нобелівської премії.

Ключові слова: Нобелівська премія з літератури, угорська література, Ласло Краснагоркаї.

Цього року Нобелівський комітет присудив премію з літератури 71-річному угорському прозаїку Ласлу Краснагоркаї «за захопливу та далекоглядну творчість, яка посеред апокаліптичного жаху підтверджує силу мистецтва».

Що відомо про лауреата? За словами самого Ласла Краснагоркаї, його дідусь по батьковій лінії був євреєм і, очевидно, передбачаючи антиєврейські закони і Голокост, забажав приховати своє походження, тому ще в 1931 р. змінив прізвище з Корін на Краснагоркаї. Цей страх передався і його синові, який приховував уже від свого сина — Ласла, народженого за часів комуністичної Угорщини, за два роки до криваво придушеної радянськими військами та угорськими комуністичними спецслужбами Угорської революції, правду про їхнє єврейське коріння.

В Угорщині Ласло здобув юридичну, а потім і філологічну освіту, паралельно працюючи у видавництві. Цікаво, що свою дипломну роботу з літератури він присвятив спадщині угорського письменника міжвоєнного двадцятиліття Шандора Мараї — юриста і філолога, як і він сам, а ще — противника нацизму й антисемітизму, митця, який не зміг погодитися з підрадянським становищем батьківщини і новою комуністичною владою, а тому емігрував.

Фото: Sióréti Gábor

Ласло Краснагоркаї (László Krasznahorkai) — угорський прозаїк і кіносценарист. Народився 5 січня 1954 р. в місті Дюла (медьє Бекеш) на південному сході Угорщини в родині юриста та адміністраторки у сфері соціального забезпечення. У 1973 р. вступив до Університету імені Йожефа Аттіли (м. Сегед), де почав вивчати право. Після перерви в 1976 р. продовжив навчання на юридичному факультеті Університету Етвеша Лоранда у Будапешті, але потім перейшов на факультет гуманітарних наук, де в 1983 р. здобув ступінь бакалавра за спеціальністю «угорська мова та література». Працював у видавництві Gondolat Könyvkiadó. У 1987—1988 рр. вперше побував за кордоном, у Західному Берліні, як стипендіат програми для митців DAAD. Після розпаду Східного блоку став незалежним письменником, багато подорожував Східною Азією, відвідував Монголію, Китай, певний час жив у Японії, що значною мірою вплинуло на його творчість. Потім мешкав у різних європейських країнах, а також у США, час від часу повертаючись до Угорщини.

Створив і видав низку прозових текстів: романи «Сатанинське танго» (1985), «Меланхолія опору» (1989), «В'язень Урли» (1992), «Війна і війна» (1999), «Розруха і печаль у Піднебесній» (2004), «Сейобо тут, внизу» (2008), «Барон Венкгейм повертається додому» (2016), «Гершт 07769» (2021), «Zsömlé odavan» (2024); збірки оповідань «Остання милість» (1986), «Гора з півночі, озеро з півдня, дороги із заходу, річка зі сходу» (2003), «Останній вовк» (2009). Деякі його романи екранізував угорський режисер Бела Тарр — «Сатанинське танго» (1994), «Гармонії Веркмейстера» (2000, за мотивами «Меланхолії опору»), «Туринський кінь» (2011).

Ласло Краснагоркаї має багато літературних нагород, серед яких Премія імені Кошута (2004), Міжнародна Букерівська премія (2015), премія Вілениці (2014), Американська нагорода з літератури (2014), Премія Шандора Марай (1998), Премія Спілки письменників Угорщини (2008), Австрійська державна премія з європейської літератури (2021), Національна книжкова премія з перекладної літератури (2019), Нобелівська премія з літератури (2025).

Ласло Краснагоркаї і сам, скориставшись першою ж можливістю, у 1987 р. подав заявку на стипендію програми для митців DAAD і на рік поїхав до Західного Берліна. Потім, ставши вже вільним письменником, він багато мандрував і усамітнено мешкав у багатьох країнах: у Франції, Іспанії, Сполучених Штатах Америки, Великій Британії, Нідерландах, Італії, Греції, Китаї, Японії. Як твердить українська кінокритикиня Ольга Коен, «Краснагоркаї живе між Берліном і Трієстом, часом повертається до Угорщини, але ніколи не називає жодного місця «домом». Його життя складається з переходів — між мовами, містами, культурами».

Зараз літератор знову перебуває то в Угорщині, то в Німеччині, критикує імперську політику Володимира Путіна, а також нинішнього прем'єра Угорщини Віктора Орбана, зокрема його позицію в російсько-українській війні, вважаючи, що нейтралітет є формою співучасті у злочинах Кремля. Виглядає так, що цьогогорічний нобелівський лауреат є одним із тих публічних діячів Угорщини, що тримаються здорового глузду, гуманістичних цінностей і готові називати зло злом.

Песимістично-споглядальний характер прози Ласла Краснагоркаї — не зовсім те, чим живе зараз Україна, яка бореться, проте візія апокаліпсиса, що вже триває, знайома нам, та ще й як. Як бачимо, у 2025 р. Нобелівський комітет найвище оцінив у літературі саме мистецьке (перед)бачення трагедії.

Серед найбільш читаних творів Ласла Краснагоркаї — «Сатанинське танго» (1985). Це дебютний роман, який, як і деякі інші його твори, екранізував у 1994 р., уже після відновлення незалежності Угорщини, в семигодинній чорно-білій стрічці угорський режисер Бела Тарр. Одна з магістральних тем цього тексту — нездорове, травмоване війною, з вираженими постколоніальними симптомами суспільство. Воно безпорадне, роздроблене і здеморалізоване, малоздатне до самоорганізації й розв'язання власних проблем, а тому очікує на чудо і стає легкою здобиччю для першого-ліпшого шарлатана, що взяв на себе роль месії. Герої твору — мешканці вигаданого занедбаного по-

селення, економічну основу якого становить розорена тепер ферма — символ неефективної колективізації.

Антураж цього поселення — метафоричні центральноевропейські руїни, що постали після Другої світової і панування комуністичного режиму, старі й недоглянуті будинки, байдужі їхнім мешканцям, над якими ще й збиткуються природні стихії холодного осіннього дощу та різкого вітру. Картина майбутнього в «Сатанинському танго» — туманна і непроглядна, як погода, яка підкреслює тональність оповіді. «Ми як гілки під дощем — не можемо захистити себе», — каже один із поселенців і констатує неможливість захиститися від зовнішніх (історичних і політичних) чинників.

Власне, війна не є прямою причиною занепаду поселення. Друга світова війна і, як її наслідок, втрата Угорщиною суб'єктності — це травма, яка впливає на внутрішній стан мешканців, їхню нездатність до господарювання, побудови міцних довірчих стосунків між собою та на (не)розуміння себе. П'яне кружляння в танго, позбавлене синхронності між партнерами, — чи не єдине дозвілля для поселенців, що закінчується поринанням у смертельний сон забуття та нехтуванням проблем. Власне, далека війна нагадує про себе лише містичним явищем: віддалені від інших населених пунктів, у яких могла б бути ратуша або церква, мешканці поселення починають чути звуки дзвону і констатують, що єдине місце, звідки вони могли б долимати, — це зруйнована ще під час війни вежа, і звуки ці, мов похоронний набат, віщують лихо.

Центральний персонаж роману — шахрай Ірімаш, що в тандемі зі своїм напарником Петріною виконує семантичну функцію удаваного героя, псевдопророка, а для мешканців поселення є спасителем. Його поява супроводжується «дивом», адже тривалий час він вважався мертвим, проте насправді зник задля співпраці з державними спецслужбами. І тут ужито біблійну алюзію на пророка Мойсея, який тривалий час водив людей пустелею, щоб зрештою привести їх на свою землю і дати можливість зберегтися як народ. Однак Ірімаш робить на-

Обкладинка першого видання роману Ласла Краснагоркаї «Сатанинське танго» (1985)

Обкладинка першого видання роману Ласла Краснагоркаї «Меланхолія опору» (1989)

впаки — він розсіює «свій народ»: заволодіває їхніми коштами, змушує покинути своє село, приводить їх в іншу пустку, а далі, не маючи на меті виконати обіцяне й організувати для них достойне життя, виводить у місто і наказує розселитися далеко один від одного, що призводить до відчуження і зникнення їх як спільноти.

Експеримент Ірімаша за мірою шкоди нагадує комуністичний — нам не зі слів відомо,

Ласло Краснагоркаї. Копенгаген, 1990 р. (фото Lenke Szilágyi)

як руйнування усталеного порядку життя, традицій та культури, переселення і створення штучних поселень нищівно впливають на ідентичність. У своїй промові на похороні дівчинки, яка стала жертвою байдужості поселенців, він імітує ще й пророка Єремію, що викривав гріхи свого народу, але не задля порятунку, а для того, щоб, посиливши почуття страху й провини, заволодіти їхніми коштами. Ірімаш констатує, що ферма приречена і покарання для мешканців поселення наближається, що справжнього життя вони не спробують, а мрії ніколи не здійсняться, і відразу ж обіцяє вчинити для присутніх диво, втіливши в життя ідею нової, утопічної ферми.

Основний протагоніст роману — лікар (за Артуром Кестлером — «йог», себто відсторонений спостерігач), який зберігає ясність розуму, пише рядки свого роману, ізолювавшись від людей та зовнішнього світу.

Місця, образи героїв, тональності у Ласла Краснагоркаї мандрують з твору в твір. Як точно підмітила українська літературознавиця Богдана Романцова, «улюблений локус письменника — маленьке містечко, де все прогнило і застигло... і бажано, аби там ішов дощ. Час від часу в містечко приїжджає хтось іззовні... Всі чекають на порятунок, та натомість починається локальний апокаліпсис і занепад усього, що не встигло занепасти».

У подібній тональності написано й роман «Меланхолія опору» (1989), який цієї осені виходить в українському перекладі Олександра Вешелені у видавництві «Комора». Вершиною апокаліпсиса тут постає не «воскреслий з мертвих» псевдоспаситель, а мандрівний цирк, прибуття якого в містечко, та ще й у час розпаду комуністичного режиму, сприймають як провість кінця світу. Цей роман також ліг в основу фільму Бели Тарра «Гармонія Веркмейстера» (2000).

Головною atrakцією зловісного цирку є туша найбільшої у світі тварини — кита, який є лише першою жертвою людської жорстокості у цьому творі. З китом приїхав і таємничий Принц, чия поява провокує невдоволених владою мешканців на погроми. Вони зляться на все і водночас не розуміють природи власної люті, тому їхніми жертвами стають беззахисні й невинні люди. Зрештою, силовіки придушують повстання, і жертв стає ще більше. Спостерігачем подій є місцевий диавол Янош Валушка — газетяр, племінник музикознавця Дердя Естера, що, як і лікар з попереднього роману, втілює образ «йога», обсерватора. Одночасно із суспільною кризою, яка відбувається на очах у читачів, теоретик музики роздумує й про кризу в музичному мистецтві — недосконалість музичної гармонії, запропонованої ще наприкінці XVII ст. німецьким теоретиком музики Андреасом Веркмейстером. Сам Естер, далекий від політики, маніпулятивно втягнений своєю колишньою дружиною в політичний проєкт, зрештою, після придушення бунту, втрачає майже все, що мав.

Очевидно, що, як і попередній роман, «Меланхолія опору» є політичною алегорією часів пізнього комунізму в Угорщині, та й на всьому центральноєвропейському просторі.

Серед інших відомих апокаліптичних творів нобеліата — романи «Війна і війна» (1999), «Розруха і печаль в Піднебесній» (2004), «Гершт 07769» (2021), в яких автор намагається показати деструктивність, що панує у світі, використовує біблійні топоси, граючись із функцією пророка і псевдопророка, та вдається до експериментів з формою.

Разом з тим, творчість угорського письменника не вичерпується центральноєвропейською геопоетикою — свій досвід подорожей і перебування в Азії, зокрема в Монголії та Китаї, він транслював у романи «В'язень Ургі» (1992), «Розруха і печаль в Піднебесній» (2004), а написаний довжелезними реченнями роман «Сейобо тут, внизу» (2008) сповнено японськими мотивами.

Очевидно, що угорський прозаїк черпає натхнення у модерністів, адже відчуття кінця світу, яке панує в його хронотопно абстрагованих текстах, дуже нагадує світовідчуття *fin de siècle* кінця XIX — початку XX ст. Зрештою, Ласло Краснагоркаї твердить, що російсько-українська війна є повторенням Першої світової. І скоро ми пересвідчимось, як глибоко і наскільки далеко цьогорічний нобелівський лауреат бачить майбутнє.

Maryna P. Hohulia

Taras Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8746-0397>

LÁSZLÓ KRASZNAHORKAI: THE APOCALYPSE IS ALREADY UNDERWAY

Nobel Prize in Literature 2025

The 2025 Nobel Prize in Literature was awarded to 71-year-old Hungarian writer László Krasznahorkai, “for his compelling and visionary oeuvre that, in the midst of apocalyptic terror, reaffirms the power of art”. In his prose he follows “the Central European tradition that extends through Kafka to Thomas Bernhard, and is characterised by absurdism and grotesque excess. But there are more strings to his bow, and he soon looks to the East in adopting a more contemplative, finely calibrated tone. The result is a string of works inspired by the deep-seated impressions left by his journeys to China and Japan”, the Nobel Prize website says.

Keywords: Nobel Prize in Literature, Hungarian literature, László Krasznahorkai.

Cite this article: Hohulia M.P. László Krasznahorkai: the apocalypse is already underway (Nobel Prize in Literature 2025). *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2025. (12): 45—49. <https://doi.org/10.15407/visn2025.12.045>